

AVRUPA BİRLİĞİ ÇEVRE HUKUKU*

Dr.Ersan ŞEN**

I- Genel İzah

Avrupa'da bir birlik kurmayı hedefleyen bazı Avrupa Devletleri, kömür ve çelik kaynaklarının birleştirilmesi ve bu maddelerin üretim ve tüketiminin ulusların üstünde bulunacak bir örgütün sorumluluğuna bırakılması amacıyla 18 Nisan 1951 tarihinde Paris şehrinde Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKTÇ'yi) kuran sözleşmeyi imzalamışlardır. AKTÇ'nin kurulmasından sonra ortaya çıkan başarılı gelişme, Avrupa'da daha geniş kapsamlı bir ekonomik birleşmenin gerçekleştirilmesi ve atom enerjisinin barışa yönelik amaçlar için kullanılmasının temini konusundaki görüşlerin ağırlık kazanmasına neden olmuş ve neticede 25 Mart 1957 tarihinde Roma'da imzalanan sözleşmeler ile Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kurulmuştur¹.

Paris ve Roma Sözleşmeleri sonucunda kurulan Avrupa Toplulukları'nın en önemli

* 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan Maastricht Sözleşmesi'nden sonra Avrupa topluluğu adı Avrupa Birliği olarak değiştirilmiştir.

** I.Ü.S.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı

¹ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Rıdvan KARLUK, *Avrupa Toplulukları ve Türkiye*, İstanbul, 1990, s.2-6 - Ali Ükü AZRAK, *Avrupa Topluluklarında İdari Yargının Esasları*, İstanbul, 1988, s.7-30 - M. N. SHAW, *International Law*, Cambridge, 1991, p.764-768 - Lynton Keith CALDWELL, *International Environmental Law Policy*, North Carolina, 1984, p.116.

özelliği ise, üye devletlere ait olan bazı egemenlik haklarının kullanılmasının uluslarüstü bir organa bırakılması teşkil etmektedir. Böylece Avrupa Birliği, Dünya'da bulunan diğer örgütlerden farklı olarak, kendi üyeleri üzerinde etkili olacak zorlayıcılık gücüne sahip kılınmıştır. Elinde bulundurduğu bu güç nedeniyle Avrupa Birliği, sorumluluk alanına giren konularda etkili faaliyetlerde bulunmakta ve kendisine üye olan devletleri yönlendirebilmektedir. Aşağıdaki açıklamalarımızda, Avrupa Birliği'nin amaçlarından sadece birisini teşkil eden çevrenin korunması ile ilgili çalışmalara ve özellikle bu konu hakkındaki hukuki düzenlemelere yer vereceğiz.

II- Tek Avrupa Senedi'nin Kabulünden Önceki Dönem

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET'yi) Kuran Sözleşme'nin Önsözünde AET'nin kuruluş gayesi, Avrupa ulusları arasında gerçekleştirilecek sıkı bir birliğin temellerini atmak, Avrupa'yı ayıran engelleri ortadan kaldırmak, üye devletlerin ekonomik ve sosyal bakımlardan gelişmesini müşterek bir çalışma doğrultusunda temin etmek ve en önemlisi AET'nin adından da anlaşılacağı gibi öncelikle ekonomik ve sonra siyasi alanda üye devletler arasında bir güç birliğini tesis etmektir².

Daha çok ekonomik ve siyasi alanda bir güç birliğini sağlamak amacıyla imzalanan Paris ve Roma Sözleşmeleri'nde çevrenin korunmasına ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktaydı, çünkü 1950'li yıllarda çevre kirliliği henüz ciddi bir sorun haline gelmemiştir. Bununla birlikte müellifler, AET'yi kuran Roma Sözleşmesi'nin 2. ve 36. maddelerinin çevreyi de ilgilendirdiğini ve bu hükümler doğrultusunda çevrenin korunmasının mümkün olabileceği fikrini ileri sürmüşlerdir³.

² AET'yi Kuran Sözleşme'nin önsözü için bkz.Ergin NOMER- Özer ESKİYURT, *Avrupa Sözleşmeleri*, İstanbul, 1975, s.499-500.

³ Bkz. Rıdvan KARLUK, a.g.e., s.159- Seyhan BAKIRYOL, *The European Community Policy for the Environment with Special Reference to Water Pollution*, M.A.THESES, Marmara University European Community Institute, İstanbul, 1991, p.4-TISK, *Sosyal Yönleriyle Avrupa Topluluğu*, No:97, Ankara, 1989, s.105- Emre GÖNEN, *Çevre Sorunları-Avrupa Toplulukları ve Türkiye Politikalarının*

Yukarıdaki maddelerden başka 100. ve 235. maddelerin de amaca uygun olarak yapılacak yorumlarına dayanarak gerçekleştirilecek hukuki düzenlemeler vasıtasıyla çevre korunmayı temin etmenin mümkün olacağı ifade edilmiştir⁴.

A- Sözleşmenin 2. ve 36. Maddeleri

Sözleşmenin 2. maddesine göre, hayat seviyesinin hızla yükseltilmesi ve üye devletler arasında daha sıkı münasebetlerin sağlanması, Avrupa Birliği'nin görevleri arasında sayılmıştır. Bu madde, "Birliğin görevi, bir ortak pazar tesisini ve üye devletlerin ekonomi politikalarının zaman içinde birbirlerine yaklaştırılması yoluyla Birlik içindeki iktisadi hayatın düzenli bir şekilde gelişmesini devamlı ve dengeli bir ekonomik ilerlemeyi, daha ileri düzeyde bir istikrarı, hayat seviyesinin hızla yükseltilmesini ve Birliğe dahil devletler arasında daha sıkı münasebetleri sağlamaktır." hükmünü getirmiştir. Sözleşmenin 2. maddesinde sıralanan amaçlar içinde yer alan "hayat seviyesinin hızla yükseltilmesi" ifadesi, 19-20 Ekim 1972 tarihlerinde hükümet liderleri ve devlet başkanları seviyesinde Paris şehrinde toplanan zirveyi takiben yayınlanan "Bildiri" de hayat seviyesinden başka, hayat kalitesinin de yükseltilmesi şeklinde yorumlanmış ve böylece çevrenin korunması gerekliliğinin üzerinde önemle durulması amaçlanmıştır. Yine aynı Bildiri, çevrenin korunması konusu ile ilgili olarak çevre eylem programlarının

Karşılaştırmalı İncelenmesi, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, İstanbul, Ocak 1990, s.29-Yusuf ERBAY, "Avrupa Topluluğu'nda Çevre Politikası", Türk İdare Dergisi, Yıl:64, Sayı: 396, s.145-154, Ankara, Eylül, s.147.

⁴ Bkz. Carlo MASTELLONE, "The External Relations of the BEC in the Field of Environmental Protection", The International and Comparative Law Quarterly, Volume: 30, Part:1, 4th series, p.104-117, London, January 1981-David HUDGES, Environmental Law, London, 1986, p.101-102-Alexandre KISS, Droit International de l'Environnement, Paris, 1989 adlı kitabın bir bölümünden çeviri, Çeviren: Musa Eken, "Çevre Konusunda Uluslararası Kuruluşların İşbirliği", Türk İdare Dergisi, Yıl:64, Sayı:395, s.205-229, Ankara, Haziran 1992.

hazırlanmasını ve uygulamaya konulmasını öngörmüştür⁵.

Avrupa Birliği kapsamına çevrenin korunması konusunun girmesine neden olan Paris Zirvesi, canlı hayatı tehdit eden çevre sorunlarının halledilmesinin Sözleşmenin 2. maddesinde belirtilen "hayat seviyesinin hızla yükseltilmesi" amacı için çok gerekli olduğunu ortaya koymak bakımından önem taşımaktadır. Bir müellif, en azından hareket noktası olarak Avrupa Birliği'ndeki çevre faaliyetlerini Sözleşmenin 2. maddesine dayandırmak suretiyle üye devletlerinin bütününde ekonomik faaliyetlerin uyum içinde gelişmesinin, Avrupa Birliği Üyeleri arasındaki ilişkilerin dengeli ve devamlı bir şekilde ilerlemesinin ve hayat düzeyindeki istikrarlı artışın sağlanmasının Avrupa Birliği'nin temel görevleri olduğunu ifade etmiştir⁶.

Sözleşmenin 36. maddesine göre ise, kamu düzeni ve kamu güvenliği, canlıların sağlık ve hayatlarının korunabilmesi ve tarihi eserler ile doğal güzelliklerin güvence altına alınabilmesi için gerekli olan tedbirlere başvurulabilecek ve bu amaçlar için kabul edilen, yasak ve sınırlamalar Roma Sözleşmesi'nin dayandığı temel esaslara aykırılık teşkil etmiş olmayacaktır⁷. 36. madde, "30 ile 34. maddeler genel ahlak, kamu düzeni ve kamu güvenliği, insan ve hayvanların sağlık ve hayatlarının gözetilmesi, bitkilerin korunması, sanatsal, tarihi ve arkeolojik kıymete sahip, milli kültür değerinin veya sınai ve ticari mülkiyetin korunması sebebiyle ithalat, ihracat ve transite konulmuş olan yasak ve sınırlamalara engel teşkil etmez. Bununla birlikte, bu yasak ve sınırlamalar üye devletler arasındaki ticarete ne keyfi bir farklılık ve ne de gizli bir tahdit vasıtası teşkil edemez." hükmünü getirmiştir. Bu hüküm nedeniyle, Avrupa Birliği üyesi devletler arasında uygulanması Sözleşmenin 30. maddesi uyarınca benimsenen malların serbestçe ve miktar sınırlamaları olmaksızın üye devletler arasındaki dolaşımına, canlıların sağlık ve hayatlarının korunması gibi çevrenin korunmasını yakından ilgilendiren amaçlara ulaşmak maksadıyla keyfi olmayan lüzumlu kısıtlamaların getirilebileceği ortaya konmuştur.

⁵ Can BAYDAROL, "1993 Hedefinde Topluluk Çevre Politikasının Yönelimleri", İKV Dergisi, Sayı:58, s.25-31, İstanbul, Ağustos 1988, s.25.

⁶ Alexandre KISS, a.g.e., s.225.

⁷ David HUDGES, a.g.e., s.99-100- TİSK, a.g.e., s.4-5.

B- Sözleşmenin 100. ve 235. Maddeleri

Sözleşmenin 100. ve 235. maddeleri de, çevrenin korunması amacıyla yönelik olarak yorumlanmak suretiyle uygulanmışlardır, çünkü bu maddeler üye devletlerin hukuki düzenlemelerinin ve idari uygulamalarının yasallaştırılması ve çevrenin korunması gibi Sözleşmede öngörülmemiş, fakat gözetilmesi gereken bir alanda lazım gelen ortak tedbirlerin alınmasını imkan dahilinde kılmıştır.

Sözleşmenin 100. maddesine göre, "Konsey, Komisyonun teklifi üzerine üye devletlerin ortak bir pazar kurulmasına veya işlenmesine doğrudan doğruya etkili olacak hukuki ve idari düzenlemelerini birbirine yaklaştırmak için ittifak halinde direktifler vazeder. İcrası bir veya birden fazla üye devlet üzerinde mevzuat değişikliğini gerektirecek şekildeki direktifler için Parlamento ile Ekonomik ve Sosyal Komite'nin görüşü alınır." Bu hükmün gayesi, Avrupa Birliği üyesi devletlerin hukuki ve idari düzenlemelerini yakınlıktırarak suretiyle ortak bir pazar temin etmektir⁸.

Sözleşmenin 235. maddesi ise, "Ortak Pazar'ın gayelerinden birisinin gerçekleştirilmesi için Avrupa Birliği'nin faaliyete geçmesi lüzumlu görülür ve bunun için gerekli yetki bu Sözleşmede öngörülmemiş olduğu takdirde, Konsey Komisyonun teklifi üzerine ve Parlamento'nun tavsiyesini aldıktan sonra ittifak halinde uygun tedbirleri alır." düzenlemesini getirmiştir. Böylece, Sözleşmenin 2. ve 36. maddeleri doğrultusunda Avrupa Birliği'nin gayeleri içine dahil edilen çevrenin korunması konusunda Sözleşmede özel bir düzenleme bulunmadığı için Sözleşmenin 235. maddesi

⁸ Seyhan BAKIRYOL, a.g.e., s.6 - Philippe SANDS, "European Community Environmental Law, Legislation, The European Court of Justice and Common-Interest Groups", The Modern Law Review, Vol.53, No:5, p.685-697, Oxford, September 1990, p.687. David FREESTONE, "European Community Environmental Policy and Law", Law Policy and the Environment, p.135-154, Edited by Robin Churchill- Lynda Warren - John Gibson, Oxford, 1991, p.136 - John R. SALTER, "Environment and Consumers", Law of the European Communities, Edited by David Vaughan, Volume I, part 8, p.749-827, Butterworths, London, 1986, p. 752-753.

vasıtasıyla lüzumlu tedbirleri almak mümkün kılınmıştır.

Yukarıda ortaya koyduğumuz Sözleşme hükümlerinde Bakanlık Konseyi üyeleri arasında oybirliği aranması nedeniyle çevrenin korunması gibi ekonomiye, ticari ilişkilere ve malların üye devletler arasında serbestçe dolaşımına sınırlamalar getirilebilecek bir konuda Avrupa Birliği kapsamında kararlar almak zorlaşmıştır⁹. Bununla birlikte, Sözleşmenin 100. ve 235. maddeleri 1987 yılında kabul edilen Tek Avrupa Senedi'ne kadar çevre korumaya yönelik önemli hükümler olma özelliğini taşımışlardır. Örneğin, bu hükümlere dayanarak 1967 yılında Konsey, tehlikeli maddelerin etiketlenmesi, paketlenmesi ve sınıflandırılmasına ilişkin bir direktifi kabul etmiştir¹⁰. Direktif, başlangıçta çevrenin korunması maksadıyla değil, insan hayatını korumak için kabul edilmiş, fakat 1979 yılında altı kez düzeltilerek çevre için tehlikeli olacak malların sınıflandırılmasını sağlamak üzere uygulanan bir direktif haline getirilmiştir¹¹.

Tek Avrupa Senedi'ne kadar olan dönemde, 1972 yılında yapılan Paris zirvesi'nde kabul edilen esaslar doğrultusunda üç ayrı çevre eylem programı uygulanmış ve Konsey, gürültü kontrolü, hayvan ve bitkilerin korunması, kimyasal atıkların denetlenmesi, katı atıkların kontrolü ve zararsız hale getirilmesi su ve hava kalitesinin korunması konusunda kabul ettiği önemli direktifleri kabul etmiştir¹². Konseyin çevrenin korunması konusunda kabul ettiği direktifleri üçe ayırmak mümkündür. İlki, çevre sorunlarına çözüm getiren çevrenin korunmasını sağlayan, ticari serbestlik ile rekabetin bozulmasına yol açan haksız nedenleri de ortadan kaldırmaya yönelik direktiflerdir. İkincisi, canlıların yaşayabileceği çevreye ait standartları düzenleyen direktiflerdir. Üçüncüsü ise, çevrenin korunması için kabul edilen genel prensipleri ve üye devletlerin çevre politikaları arasındaki işbirliğini düzenlemeyi amaçlayan

⁹ Seyhan BAKIRYOL, a.g.e., s.7.

¹⁰ Tehlikeli malların etiketlenmesi ve sınıflandırılması ile ilgili olarak üye devletlerdeki hukuki ve idari düzenlemelerin yakınlıktırılması, hakkında 67/548 EEC sayılı direktif- OJ, 1967, L196.

¹¹ 79/831/EEC-OJ, L259.

¹² Direktifler konusunda bkz. Philippe SANDS, a.g.e., s.687 - Carlo MASTELLONE, a.g.e., s.109-110

direktiflerdir¹³. Bir başka müellif ise, çevre konusunda Avrupa Birliği'nin şimdiye kadar kabul ettiği direktifleri değişik tanımlamalar kullanarak üçe ayırmıştır¹⁴. Bunlardan ilki uygulama şekilleri ve sınırları üye devletlere bırakılan ve neticeleri açık olarak gösterilen direktiflerdir. Çevre hakkındaki bilgileri temin etme özgürlüğüne ilişkin olan 90/313 sayılı direktifi bu çeşit direktiflere örnek olarak verebiliriz¹⁵. İkincisi, çevre konusunda yasaklar, sınırlamalar ve standartlar getiren ve çevrenin korunması için alınması gereken tedbirleri gösteren direktiflerdir. Avrupa Birliği, bu çeşit direktiflerin uygulanmasında üye devletlere karşı müsamahalı davranmaz ve bu direktiflerin tam olarak uygulanmasını ve yerine getirilmesini üye devletlerden ister. Yeraltı sularının tehlikeli atıklara karşı korunmasını gösteren 80/68 sayılı Konsey direktifi ile¹⁶ bazı tehlikeli, atık maddelerin nasıl ve ne miktarda boşaltılabileceğini gösteren 86/280 sayılı Konsey direktifini bu çeşit direktiflere örnek olarak gösterebiliriz¹⁷. Üçüncüsü ise, ileride ayrıntılı kurallar getirecek direktifler tarafından düzenlenecek konularda yapısal ve genel bir ön düzenleme koyan direktiflerdir. Avrupa Birliği'nin su çevresine belirlenen tehlikeli maddelerin boşaltılması sonucu meydana gelen kirlilik ile ilgili 76/464 sayılı genel direktifi bu çeşit direktiflerin klasik bir örneği olarak sayabiliriz¹⁸.

Yukarıda kısaca bahsettiğimiz Konsey direktifleri ile ilgili Avrupa Birliği kapsamında çıkan ihtilafları halleden Avrupa Adalet Divanı, Sözleşmenin 100. maddesinin çevre sorunlarının çözümü konusunda hukuki dayanak olarak kullanılabilmesine çeşitli kararlarında yer vermiştir¹⁹. Adalet Divanı, 91 ve 92/79 sayılı davalarda İtalya'nın bir temizlik maddesi olan deterjan ile ilgili 73/404 numaralı Konsey direktifine uymadığına ve direktifin uygulanmasını sağlayacak hukuki ve idari düzenlemeleri zamanında yapmadığına ve yine belirli sıvı gazların içerdiği sülfür maddesi hakkında çeşitli düzenlemeler getiren 75/716

13 Bkz. Philippe SANDS, *a.g.e.*, s.687, Dipnot:15.

14 David FREESTONE, *a.g.e.*, s.145-146.

15 OJ 23.06.1990, L 158/56.

16 OJ 26.01.1980, L 20/43.

17 OJ 04.07.1986, L 181/16.

18 OJ 18.05.1976, L 129/13.

19 Örnek davalar için bkz. 91 ve 92/79, *Commission of the European Communities v. Italian Republic*, 1980-ECR 1099 ve 1115.

numaralı Konsey direktifini uygulamadığına karar vermiş ve bu davalarda Sözleşmenin 100. maddesinin çevreye ilişkin direktiflerin hukuki temelini teşkil edebileceğini ifade etmiştir. Divan, Sözleşmenin 100. maddesi çevreye ait direktifler için açık ve yeterli bir hukuki zemin oluşturulmasına rağmen, neticelendirildiği bu davalarda 100. maddeyi çevrenin korunması için dayanabilecek bir hüküm olarak değerlendirmiştir. Divana göre, "Çevreye ilişkin kuralların Sözleşmenin 100. maddesine dayandırılabilmesi kesinlikle ihtimal dışı bırakılmamalıdır. Çevre ve sağlığa ilişkin olan ve zorunluluklar nedeniyle konulan kurallar üye devletlerin Avrupa Birliği kapsamındaki taahhütleri üzerinde yeni bir yük teşkil eder ve eğer Birliğin kuralları ile ulusal kurallar arasında bir uyum yoksa, rekabet önemli ölçüde bozulabilir."²⁰ Divan, çevrenin korunması konusundaki direktiflerin üye devletler tarafından uygulanmasının rekabeti bozmayacağını ifade etmiştir.

Bir müellif, Avrupa Birliği'nin 100. maddeye dayanarak sadece bütün üye devletlerde ve Avrupa Birliği'nin bütün organlarında uygulanması zorunlu olan çevre koruma direktiflerini yapabileceğini belirtmiş, fakat direktiflerin uygulanmasını gösteren düzenlemeler yapamayacağını ifade etmiştir. Bununla birlikte müellife göre, bu direktiflerin uygulanması Avrupa Birliği üyesi devletler arasında gerçekleştirilmek istenen ortak pazar tesisini ve dış ticaret serbestliğini ilgilendirdiği takdirde Avrupa Birliği'nin müdahalesi gündeme gelir ve bu konuda direktiflerin uygulanmasını gösteren hukuki düzenlemeler yaparak üye devletleri direktiflerin öngördüğü doğrultuda hareket etmeye mecbur kılabilir²¹. Gerçekten Sözleşmenin 100. maddesi, Avrupa Birliği kapsamında kurulması amaçlanan ortak pazara üye olacak devletlerin hukuki ve idari düzenlemelerini yakınlaştırmayı hedeflemiş ve Konsey tarafından kabul edilen direktiflerin üye devletlerce özellikle dış ticaret alanında uygulanmasını öngörmüştür. Balinaların korunması için alınmış en etkili uluslararası önlemlerden birisini oluşturan ve balinalardan çıkan

ürünlerin ticaretine uygulanacak ortak bir rejimi belirleyen 20 Ocak 1981 tarihli Konsey direktifini burada örnek olarak verebiliriz. Bu örnekte Avrupa Birliği, üye devletler arasında tesis edilecek ortak pazara yönelik olan ve dış ticareti ilgilendiren hususlarda müdahalede bulunmuş ve üye devletlerin ilgili direktife

20 Carlo MASTELLONE, *a.g.e.*, s.108.

21 Alexandre KISS, *a.g.e.*, s.225.

uygun hareket etmesini sağlamaya çalışmıştır²².

Sözleşmenin 100. maddesi ile birlikte 235. maddesi de, konsey tarafından kabul edilen direktiflerin temelini teşkil etmiş ve Adalet Divanı'nın kararlarına esas olmuştur, çünkü Avrupa Birliği'nin amaçlarından birisi de hayat şartlarının yükseltilmesi maksadıyla çevrenin korunmasını sağlamak ve bunun için gerekli olan tedbirleri ve kararları almaktır. Adalet Divanı, sıvı yağ atıkları ve akaryakıt hakkındaki 75/439 numaralı Konsey Direktifi ile ilgili olarak önüne gelen 240/83 numaralı dava neticesinde verdiği kararında, çevrenin korunmasının Avrupa Birliği'nin esaslı görevlerinden birisini teşkil ettiğini ve bu amaç doğrultusunda ortak pazara yönelik kısıtlamalar getirilebileceğini kabul etmiştir. Adalet Divanı bir anlamda, çevrenin korunması amacına ulaşmak için Sözleşmenin 100. maddesini yeniden kaleme almıştır²³. Sıvı yağ ve akaryakıt atıkları ile edilmesindeki temel amaç, sıvı yağ ve akaryakıt atıklarının emniyetli bir şekilde uzaklaştırılmasını garanti altına almaktır. Bununla birlikte Direktif, akaryakıt fiyatlarının aniden yükseldiği zamanlarda çevrenin korunması için başvuru tedbirlerin ticarete hiçbir engel teşkil etmemesine de çalışılacağını ifade etmiştir. Direktif, Avrupa Birliği üyesi devletlerin sıvı yağ ve akaryakıt atıklarını mümkün olduğu kadar yeniden kullanılabilir hale getirmesini öngörmüştür. Direktif, atık maddelerin sulara boşaltılmasını kesinlikle yasaklamış ve boşaltılması halinde toprağa zarar verecek ise, aynı şekilde, toprağa boşaltmaya da engel getirmiştir. Ayrıca Direktif, atıklarla ilgili işlemlerin yapılması sırasında hava kirliliğine sebebiyet verilmesini, de yasaklamıştır. Üye devletler atık maddelerin çevreye vereceği zararları önlemek konusunda ilgili Direktif tarafından öngörülen esaslara riayet etmek zorundadır ve eğer bu zararları önlemek konusunda başvurulabilecek başkaca bir imkan bulunmamakta ise, üye devletler tarafından önceden belirlenen özel alanlara bu atık maddeler boşaltılabilir. Böylece herkes, önceden belirlenmiş ve Direktifte gösterilen esaslar doğrultusunda seçilen alanlara sıvı yağ ve akaryakıt atıklarını boşaltmak zorunda bırakılmıştır. Buna ek olarak Direktif, elde tutulan veya uzaklaştırılan sıvı yağ ve akaryakıt atıklarına ilişkin bilgilerin kayıtlar halinde tutulmasını öngörmüştür. Adalet Divanı, bu Direktif ile ilgili olarak önüne gelen davalarda Belçika ve İtalya'nın Direktifte öngörülen

²² Ibid.

²³ Simon BALL - Stuart BALL, *Environmental Law*, London, 1991, p.49.

şartları yerine getirmediğine karar vermiş ve burada öngörülen esaslar doğrultusunda hareket edilmesinin bu devletler için bir zorunluluk olduğunu belirtmiştir²⁴. Adalet Divanı'na göre, ticaret özgürlüğü prensibine mutlak ve sınırlandırılmaz bir prensip olma anlamı verilemez. Bu nedenle ticaret özgürlüğü, Avrupa Birliği'nin amaçlarından birisi olan çevrenin korunması ile ilgili Direktifin ortaya koyduğu esaslar dairesinde bazı sınırlamalara tabi tutulabilir. Şu halde, Avrupa Birliği'nin genel menfaatlerinden birisi olarak değerlendirilen çevre korumacılığının ticaret özgürlüğü üzerine getirdiği bu sınırlamalar üye devletler için hukuka aykırı bir yük olmayacak, bunun aksine canlı hayatının temel kaynağını oluşturan çevre unsurlarının daha iyi hayat seviyesine ulaşabilmek için gözetilmesi anlamına gelecektir.

C- Çevre Eylem Programları

Tek Avrupa Senedi'nden evvel çevrenin korunmasına ilişkin açık bir düzenleme bulunmamasına rağmen, konunun ciddiyetini 1970'li yıllarda anlayan Avrupa Birliği, Sözleşmede bulunan hükümlerin yorumlanması vasıtasıyla çevrenin korunmasını sağlamaya gayret etmiştir²⁵. Bu hükümlerden hareket eden Avrupa Birliği, çevrenin korunması ile ilgili önemli çalışmalar yapmış, çevre ile bağlantılı hukuki düzenlemeleri kabul etmiş, uygulamaya koymuş, uygulanmasını takip etmiş ve üye devletlerde mevcut olan hukuki ve idari düzenlemelerden çevrenin korunması ile ilgili olanları birbirine yaklaştırmaya çalışmıştır.

Avrupa Birliği, çevre konusundaki çalışmalarını bir plan ve programa bağlamak istemiş ve bu nedenle 19-20 Ekim 1972 tarihlerinde yapılan Paris Zirvesi'nde benimsenen esaslar doğrultusunda ve birbirini izleyen zamanlar diliminde uygulanmak üzere üç ayrı çevre eylem programını kabul etmiş ve uygulamaya koymuştur. Bunlardan ilki, 22 Kasım 1973 tarihli Konsey Bildirisi ile kabul edilen ve çevre kirliliğinin önlenmesi ve azaltılması, çevre ve hayat standartlarının geliştirilmesi ve uluslararası alanda faaliyet gösteren örgütler ile çevrenin korunması konusunda ortak bir çabaya girilmesi ilkelerine bağlı olarak 1977 yılına kadar uygulanan Birinci Çevre Eylem Programı olmuştur²⁶. İkincisini,

²⁴ David HUDGES, *a.g.e.*, s.123.

²⁵ Bkz. Philippe SANDS, *a.g.e.*, s.687-688.

²⁶ David FREESTONE, *a.g.e.*, s.136.

çevrenin korunması konusunda bir topluluk politikasının izlenmesi ve gerçekleştirilmesi ile ilgili eylem programı hakkındaki 17 Mayıs 1977 tarihli Konsey Kararı teşkil etmekte olup, bu karar 1982 yılına kadar uygulanmıştır. Üçüncüsü ise, çevre konusunda bir topluluk politikasının uygulanması ve gerçekleştirilmesi ile ilgili faaliyet programına ilişkin 7 Şubat 1983 tarihli Konsey Kararı olmuş ve bu program 1987 yılına kadar tatbik edilmiştir²⁷.

Yukarıdaki üç çevre eylem programı çerçevesinde, ekonomik gelişmenin, büyük şehir ve sanayi yerlerinin doğurduğu çevre sorunlarına uygun cevaplar bulunması, yaşam şartlarının iyileştirilmesi, kirlenmeye sebebiyet veren ve çevre ile hayatın niteliğini bozan menfi unsurların azaltılması, çevre kirliliğini önleyici faaliyetlerin ve bu konudaki hukuki düzenlemelerin yapılması çevre eğitim ve öğretiminin yaygınlaştırılması, bilgilendirme programları ve daha az kirlenmeye neden olan teknolojilerin araştırılması ve fazla mali külfete neden olmayacak şekilde elde edebilme imkanlarının sağlanması, "çevreyi kirlüten öder" ilkesinin benimsenmesi, sağlıklı bir iktisadi ilerlemeyi engellemeyecek biçimde ve düşük maliyetle sahip olunacak etkili kaynakların seçilmesi, tarım, enerji, sanayi, ulaştırma ve turizm sektörlerinde çevre koruma konusunun öncelikle ele alınması gibi hedeflere ağırlık verilmiştir. Avrupa Birliği, yukarıda kısaca izah ettiğimiz bu hedeflere ulaşmak için hava kirliliği, su kirliliği, zararlı atıklar, gürültü seviyeleri ve doğal kaynakların kullanımına ilişkin çevre sorunlarına kalıcı çözümler bulabilmek amacıyla çeşitli hukuki düzenlemeleri yürürlüğe koymuştur. Müellifler, Avrupa Birliği'nin ilk üç programını daha çok önleyici karakter taşıyan ve henüz çevre koruma fikrinin sosyal ve ekonomik politikaların temeli olarak görülmediği programlar olarak nitelendirmektedirler²⁸.

²⁷ Can BAYDAROL, *a.g.e.*, s.25-David FREESTONE, *a.g.e.*, s.149, Dipnot:10-David HUDGES, *a.g.e.*, s.100.

²⁸Bkz. TISK, *a.g.e.*, s.107- D. LASOK- J.W.BRIDGE, *Law and Institutions of the European Communities*, London, 1987, p.468-Simon BALL-Stuart BELL, *a.g.e.*, s.48-Rıdvan KARLUK, *a.g.e.*, s.159-160-Ruşen KELEŞ, Kentleşme Politikası, *a.g.e.*, s.430-David HUDGES, *a.g.e.*, s.100-Lynton Keith CALDWELL, *a.g.e.*, s.118-121- Seyhan BAKIRYOL, *a.g.e.*, s.11-19.

Özellikle Üçüncü Çevre Eylem Programı'nın uygulandığı dönemde Avrupa Birliği, çevre kirliliğini kaynağında önleme ve böylece çevre sorunlarını çözme konusunda zamanımızın en iyi metodu olarak kabul edilen çevresel etki değerlendirmesine ilişkin bir direktifi uzun ve zor tartışmalardan sonra kabul etmiştir. 25 Haziran 1985 tarihinde Konsey tarafından 85/335 sayılı Direktif ile benimsenen çevresel etki değerlendirmesine ilişkin düzenlemenin temeli, en iyi çevre koruma politikası çevrenin kirlendikten sonra temizlenmesi değil, kirliliğe neden olan veya olabilecek sorunun kaynağında önlenmesi anlayışına dayanmaktadır. Bu ilkenin uygulamaya konulması için çevre sorunlarına neden olabilecek kirliliklere karşı en erken zamanda plan ve programların yapılması ve gerekli tedbirlerin Avrupa Birliği ve üye devletler tarafından tatbik edilmesi, Direktif tarafından önemle ifade edilmiştir²⁹.

III- Tek Avrupa Senedi'nin Kabulünden Sonraki Dönem

Üçüncü Çevre Eylem Programı tamamlandı, Dördüncü Çevre Eylem Programı'na gelindiği tarihlerde, Avrupa Birliği'nin çevrenin korunması konusuna bakış açısını değiştiren önemli değişimler olmuştur. Bunlar, üye devletler arasında daha fazla işbirliğini öngören Beyaz Kitap ile 18 Şubat 1986 tarihinde imzalanmış ve 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe konan tek Avrupa Senedi olmaktadır³⁰. Bu senedin 25. maddesi AET'yi Kuran Roma Sözleşmesi'nin üçüncü kısmına ek olarak "Çevre" başlığı altında çevrenin korunmasını düzenleyen yeni hükümler getirmiştir. Böylece, çevrenin korunması açık bir topluluk politikası olarak benimsenmiş ve Avrupa Birliği hukuki düzenlemeleri içinde en üst seviyeye yerleştirilmiştir. Senedin çevre koruma konusundaki açık hükümlerine baktığımızda Sözleşmeye eklenen 130 R, 130 S, ve 130 T maddelerinde Avrupa Birliği'nin

²⁹ Myles McSWINEY, "Environmental Impact Assessment- The European Community Perspective", *Understanding U.S. and European Environmental Law*, p.132-138, London, 1989, p.132-133.

³⁰ CCH International, *Doing Business in Europe*, Volume:II, London, 1990, p.109, 101-109,102.

çevreye ilişkin görev ve yetkilerinin düzenlendiğini görmemiz mümkündür³¹.

A- Sözleşmenin 130 R, 130 S ve 130 T Maddeleri

Sözleşmenin 130 R maddesinin I. fıkrası Avrupa Birliği'nin çevreye ilişkin amaçlarını, çevrenin kalitesini korumak ve iyileştirmek, kişi sağlığını korumaya yardımcı olmak, doğal kaynakları özenli ve akılcı kullanmak ve aynı maddenin II. fıkrası ilkelerini, önleyici eylem ilkesi, çevreye yönelik zararları kaynağında durdurma ilkesi ve çevreyi kirleten öder ilkesi olarak göstermiştir³². 130 R maddesinin III. fıkrası Avrupa Birliği çevre faaliyetlerinde izlenecek esas ve usulleri belirtmiştir. Bu hükme göre Avrupa Birliği, mevcut teknik ve bilimsel verileri, farklı yerlerdeki çevre şartlarını, bir faaliyet sonucu veya bir faaliyetin yokluğunda ortaya çıkabilecek nimet ve külfetleri ve nihayet bir bütün dahilinde Avrupa Birliği'nin sosyal ve ekonomik kalkınmasını ve bölgelerin dengeli olarak gelişmesini gözönüne almalıdır. 130 R maddesinin IV. fıkrasına göre, "Topluluk, çevre konusunda, I. fıkra da öngörülen amaçlara topluluk düzeyinde, tek başlarına üye devletler düzeyinde olduğundan daha iyi ulaşılabileceği ölçüde hareket eder. Topluluk düzeyinde uygulanan önemli bazı tedbirlere zarar vermeksizin üye devletler diğer tedbirlerin finansmanını ve uygulanmasını sağlarlar." Özellikle Almanya, bu hükümün sadece üye devletler tarafından bir faaliyet olmadıgı durumlarda Avrupa Birliği'ne hareket etme yetkisinin tanınmasını ifade ettiği şekilde bir fikir ileri sürmüştür³³. Şüphesiz diğer konularda olduğu gibi faydalı ve etkili esaslara göre üye devletler ile Avrupa Birliği arasında bir yetki bölüşümünün bu hüküm hakkında da kabul edilmesi gerekir. En önemlisi bu hüküm ilke olarak, üye devletlerin çevre konusunda alınan tedbirlerin finansmanını ve

31 TISK, a.g.e., s.105-Emre GÖNEN, a.g.e., s.29-30- Simon BALL- Stuart BELL, a.g.e., s.49-Rıdvan KARLUK, a.g.e., s.159- Can BAYDAROL, a.g.e., s.159-Can BAYDAROL, a.g.e., s.26-Hükümlerin Türkçe'ye çevrilmiş metni için bkz. Meltem CANSEVER, "Avrupa Tek Senedi" (Resmi Olmayan Tercüme), İKV Yayını, İstanbul, Eylül 1987.

32 Ruşen KELEŞ, Kentleşme Politikası, a.g.e., s.430-431- Can HAMAMCI, "Çevrenin Uluslararası Boyutları", İnsan, Çevre, Toplum, s.283-294, Yayına Hazırlayan: Ruşen Keleş, Ankara, 1992, s.292- Can BAYDAROL, a.g.e., s.26-27.

33 Alexandre KISS, a.g.e., s.227.

uygulanmasını sağlamaları gerektiğini ifade etmiştir. 130 R maddesinin son fıkrası ise, üye devletlerin uluslararası örgütlerde müzakereler yapma ve uluslararası sözleşmeleri sonuçlandırma yetkilerine zarar vermeden, Avrupa Birliği ve üye devletlerin çevre koruma konusunda diğer devletler ve uluslararası örgütler ile işbirliği yapabileceklerini belirtmiştir.

Sözleşmenin 130 T maddesine göre üye devletler, Konsey tarafından ortak olarak alınan çevre koruma tedbirlerinden başka ve bu Sözleşmeye ters düşmeyen daha ağır tedbirlere başvurabilirler. Bu madde, çevrenin korunması konusunda üye devletlerin ihtiyaç duyabileceği daha sıkı tedbirlere başvurulmasına imkan tanımış, fakat üye devletlerin bu tedbirleri alırken AET Sözleşmesi'nin esas yapılış gayesi olan ticaret özgürlüğünü ve rekabet serbestliğini engellememesini de öngörmüştür. Doktrinde bir müellife göre, üye devletlerin 130 T maddesine dayanmak suretiyle daha sıkı tedbirlere başvurabilmeleri, Konseyin sadece oybirliği ile aldığı kararlarda sözkonusu olabilir. Müellife göre, nitelikli oyçokluğu ile çevreye yönelik bazı kararlar alınmasına izin veren 100 A maddesine ilişkin kararlar hakkında 130 T maddesine imkan tanınması Avrupa Birliği'nin kuruluş esası olan ortak bir pazar teşkil etme amacını engelleyecektir³⁴. Gerçekten 130 T maddesinin ifade şekline, bu maddenin sadece Konseyde oybirliği ile alınan kararlar hakkında uygulanacağı sonucu çıkmaktadır. Aşağıda açıklayacağımız 100 A maddesini kullanan üye devletler ise, 130 T maddesinin oyçokluğu ile alınan kararlar için de uygulanmasını sağlamaya çalışmaktadırlar³⁵.

B- Sözleşmenin 100 A Maddesi

Tek Avrupa Senedi'nin 18. maddesi ile AET Sözleşmesi'ne 100 A maddesi eklenmiştir. Bu maddenin I. fıkrasına göre, "...Konsey, Komisyonun önerisi üzerine, Avrupa Parlamentosu ile işbirliği yaparak ve Ekonomik ve Sosyal Komite'nin görüşünü aldıktan sonra üye devletlerde hukuki düzenlemelere veya idari bir işleme ya da eyleme konu olan ve iç pazarın kuruluşunu ve işleyişini esas alan hükümlerin yakınlaştırılmasına ilişkin tedbirleri nitelikli çoğunluklu oylama ile karara bağlar". Görüleceği üzere bu hüküm, komisyon'un çeşitli konularda yaptığı öneriler üzerine üye devletlerin hukuki düzenlemeleri ve idari işlem veya eylemleri arasında mevcut olan çelişkileri gidermek suretiyle uyumlaştırmayı amaçlayan

34 Simon BALL-Stuart BELL, a.g.e., s.53.

35 Simon BALL- Stuart BELL, a.g.e., s.53.

genel bir hüküm getirmiştir. Sözleşmenin 148. maddesi, Konseyin nitelikli oyçokluğunu nasıl sağlayacağını göstermiştir. Buna göre, Konsey'de mevcut olan 76 oydan 54'ünün olumlu oy olarak kullanılması halinde 100 A maddesi gereğince nitelikli oyçokluğu sağlanarak karar alınması mümkün olabilecektir³⁶.

100 A maddesinin III. fıkrasına göre, "Komisyon, I. fıkrada belirtilen önerilerini sağlık, güvenlik, çevrenin korunması ve tüketicinin gözetilmesi konularında yaparken yüksek bir koruma seviyesini dikkate alır". Böylece Komisyon, çevrenin korunması konusunda Konseye teklif götürürken üstün bir koruma düzeyini mutlaka gözetecek ve esasına bağlı olmaksızın nitelikli oyçokluğu ile karar alabilecektir. Bununla birlikte, Sözleşme'nin 130 S maddesinin II. fıkrasının burada uygulama alanı bulacağı unutulmamalıdır. Bu hükme göre, çevrenin korunmasına ilişkin kararların hangi somut konular üzerinde olacağı Konsey tarafından önceden ve oybirliği ile tespit edilmesi gerekmektedir.

100 A maddesinin IV. fıkrasında, "Konseyin nitelikli oyçokluğu ile bir uyumlaştırma kararını almasından sonra, bir üye devletin 36. maddede öngörülen önemli zorunluluklar veya çevrenin korunması ya da çevre faaliyetleri ile ilgili olarak kabul edilen nedenlerden dolayı ulusal hükümlerin uygulanmasını gerekli görmesi halinde, bunları Komisyona tebliğ eder." hükmüne yer vermiştir. Böylece bu hüküm üye devletlere, çevrenin korunması konusunda gerekli olan iç hukuk hükümlerini uygulama imkanı tanımıştır³⁷. Doktrinde bazı müelliflere göre bu hüküm, çevrenin korunması için nitelikli oyçokluğu ile alınan kararların uygulanmasında, isteyen üye devletin kendi iç hukukunda çevrenin korunması konusunda daha sıkı tedbirlere başvurabileceği şeklinde yorumlanmaktadır³⁸. Bununla birlikte, üye devletlerin çevrenin korunması konusunda kabul edebilecekleri tedbirler ile ilgili sınırsız yetkileri bulunmamaktadır. Çünkü Komisyon, bu tedbirlerin üye devletler arasındaki ticarete keyfi bir ayrımcılık veya gizli sınırlamalar getirip getirmediğini inceler ve gerçekten çevrenin korunması gayesi için uygulandığını tespit etmesinden sonra bu tedbirlere başvurulabilir. IV. fıkranın son paragrafında ise, Komisyon

veya herhangi bir üye devlet bir başka üye devletin bu maddede öngörülen yetkileri kötüye kullandığı şüphesini taşıması halinde, sözleşmenin 169 ve 170. maddelerine dayanarak suretiyle bu üye devletin AET Sözleşmesi'nden kaynaklanan mükellefiyetini ihlal ettiğini ileri sürerek Adalet Divanı'na müracaat edebilir ve Divan önüne gelen bu ihtilafı inceleyerek bu konu hakkındaki kesin kararını verir.

Sözleşmenin 100 A maddesi ile birlikte, bir taraftan çevreye karşı ilgisiz kalan herhangi bir üye devlet Avrupa Birliği'nin çevrenin korunmasında harekete geçmesini engelleyemeyeceği gibi, diğer taraftan çevre konusunda hassas olan bir devlet de daima çevrenin korunmasını ileri sürerek Avrupa Birliği'nin ulaşmak istediği ortak bir pazar sağlama amacını önleyemeyecek ve nitelikli oyçokluğunun sağlanması ile devre dışı bırakılabilecektir. Konseyin, çevre konusunda nitelikli oyçokluğu ile karar alabilmesi için ya Komisyonun teklifini aynen kabul etmesi ya da kendi orjinal teklifinin değiştirilmesine Komisyonun rıza göstermesi gerekir. Aksi takdirde, Konseyin çevre konusunda karar alabilmesi sadece oybirliği ile mümkün olabilir³⁹.

Nihayet 100 A maddesinin V. fıkrası, "Yukarıda sözü edilen uyumlaştırma tedbirleri, uygun durumlarda, üye devletleri 36. maddede gösterilen bir veya birden fazla ekonomi dışı sebep vasıtasıyla Avrupa Birliği'nin denetim mekanizmasına dahil olan geçici tedbirler alma konusunda yetkilendiren bir koruyucu hüküm de içerirler." hükmüne yer vermiş ve bu şekilde çevre konusunda Avrupa Birliği'nin aldığı kararların üye devletler tarafından daha iyi uygulanması amaçlanmıştır.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız ve Avrupa Birliği sınırları içinde çevrenin korunmasına hizmet eden kurallar ile ortak bir pazar kurmak ve rekabetin düzenli işleyişini sağlamak için kabul edilen kurallar daima karşı karşıya gelebilirler. Avrupa Birliği kapsamında bu kurallar ile ilgili bir ihtilaf olduğu takdirde çevrenin korunmasını düzenleyen VII. bölümün görünüş olarak ihtilafı çevre lehine çözüme konusunda fazla birşey taşımadığı zannedilebilir. Bununla birlikte, Sözleşme'nin 130 R maddesinde sayılan çevre konusundaki Avrupa Birliği'nin amaç ve ilkeleri katı olarak esaslı bir şekilde gözönüne alındığı zaman, serbest rekabet ve ortak bir pazarı sağlama konularında aşılması güç engeller ortaya çıkabilecektir⁴⁰.

³⁶ Seyhan BAKIRYOL, *a.g.e.*, s.27.

³⁷ Philippe SANDS, *a.g.e.*, s.688.

³⁸ David FREESTONE, *a.g.e.*, s.138-Simon BALL-Stuart BELL, *a.g.e.*, s.50 ve 53.

³⁹ Seyhan BAKIRYOL, *a.g.e.*, s.8.

⁴⁰ Bkz. David FREESTONE, *a.g.e.*, s.138.

C- Dördüncü Çevre Eylem Programı

1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren Tek Avrupa Senedi ve burada düzenlenen çevrenin korunması ilişkin hükümlerin ışığında 19 Ekim 1987 tarihli bir konsey kararı ile 4. Çevre Eylem Programı 1987-1992 yılları arasında uygulanmak üzere yürürlüğe konmuştur. Bu programda, diğerlerinden farklı olarak Avrupa Birliği'nin uyguladığı politikaların tümünün, çevrenin korunması ile bağlantılı olarak ele alındığı bir bütünü teşkil etmesi amaçlanmıştır⁴¹. 4. Çevre Eylem Programı'na kadar daha çok önleyici nitelikte olan Avrupa Birliği'nin çevre politikası bu program ile çevrenin korunması fikrini sosyal ve ekonomik politikaların temeli olarak benimsemiştir. Program, çevre politikası ile diğer Avrupa Birliği politikaları etkili bir şekilde kaynaştırmış, tek pazarın tamamlanması ile çevreye ilişkin ilkeler kesin olarak belirlenmiş, çevreyi korumaya yönelik yaptırımların geliştirilmesi teşvik edilmiş, çevre konusunda Avrupa Birliği mevzuatının oluşturulması ilkesi benimsenmiş ve çevre kirliliğini denetlemeye yönelik korumacı yaklaşımlara başvurulması uygun bulunmuştur. Bu program, özelliği hukuk açısından çevrenin korunmasına önemli yenilikler getirmiştir, çünkü Avrupa Birliği'nin çevre mevzuatı ile üye devletlerin ulusal hukukları arasında paralellik kurulmak istenmiş ve ayrıca Avrupa Birliği çevre hukuklarının ihtiyaçlara cevap verip vermediği ve uygulanıp uygulanmadığı hususlarının belirlenmesi için bir denetleme mekanizmasının kurulması planlanmıştır⁴².

Bu program, çevre koruma fikrinin tam manasıyla Avrupa Birliği'nin amaçları arasına girmesini sağlamıştır. Böylece, Avrupa Birliği, kendi sınırları dahilinde ekonomik gelişmeyi sağlarken ve işsizliği önlerken çevre unsurlarının korunmasını da mutlaka gözönüne alacak ve gerekli düzenlemeleri yapacaktır⁴³.

⁴¹ Ayşe Nur TÜRÜNCÜ, "Avrupa Topluluğu'nda Çevre Hareketi", Mahmut R. Belik'e Armağan, İÜHF Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, s.427-438, İstanbul, 1993, s.431-Rıdvan KARLUK, a.g.e., s.160-Seyhan BAKIRYOL, a.g.e., s.19.

⁴² TISK, a.g.e., s. 107-108- Seyhan BAKIRYOL, a.g.e., s.19-24.

⁴³ Bkz. Docter Institute of Milan, European Environmental Yearbook, Fourth edition, Milano, 1990, p.836.

Yeri gelmişken, Avrupa Birliği ile tam üye olmak isteyen Türkiye'de çevre mevzuatını Avrupa Birliği'nin çevre mevzuatı ile uyumlaştırmaya gayret etmekte, fakat arzu müellife göre, Türkiye'nin bu gayreti yeterli görülmemekte ve eğer Türkiye Avrupa Birliği'ne tam üye olmak istediğini sürdürecektir ise, mutlaka Avrupa Birliği'nin çevrenin korunması konusunda kabul ettiği düzenlemeleri ve standartları iç hukukuna ve daha önemlisi uygulamaya koyması gerekmektedir⁴⁴.

IV- Maastricht Sözleşmesi'nden Sonraki Dönem

Avrupa Birliği'ne üye devletler, 1992 yılına geldiğinde Avrupa üzerinde, her bakımından tam birliği sağlamak maksadıyla Paris ve Roma Sözleşmeleri'ni değiştiren imzalandığı yer adıyla anılan Maastricht Sözleşmesi'ni, yani Avrupa Birliği'ni kuran Sözleşme'yi 7 Şubat 1992 tarihinde imzalamışlardır. Maastricht Sözleşmesi, Avrupa Birliği'nin çevre koruma konusunda daha önce mevcut olan faaliyetleri daha da genişletmiş ve sözleşme metninin hemen başında "...çevrenin bütünlüğü ile korunmasının güçlendirilmesi..." ulaşılmak istenen amaçlar arasında gösterilmiştir. Sözleşme'nin 2. maddesinde, çevreye saygılı olmak Avrupa Birliği için bir görev sayılmış ve 3. maddesinin k bendinde ise, Avrupa Birliği'nin bu görevini ifa edebilmek için mutlaka, çevre alanında bir politika belirlemesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca, 3. maddesinin e, f, ve o bendlerinde ifade edilen su ürünleri tarım, ulaştırma ve sağlık gibi sahalarda Avrupa Birliği'nin yapacağı faaliyetleri de birer çevre koruma faaliyeti olarak nitelendirmek mümkündür⁴⁵. Bu Sözleşme, çevrenin korunması ile ilgili olarak Tek Avrupa Senedi'nde kabul edilen önceki hükümler muhafaza etmiş ve bu hükümlerinin uygulanabilirliğinin sağlanabilmesi için yukarıda kısaca izah ettiğimiz yeni esasları gündeme getirmiştir.

⁴⁴ Hüseyin PAZARCI, "Avrupa topluluğu'nda ve Türkiye'de Çevre Mevzuatı", TÇSV Yayını, Çevre Üzerine..., Ankara, Haziran 1991, s.62-66.

⁴⁵ Avrupa Birliği'ni kuran Sözleşme'nin Türkçe metni için bkz. İKV, Avrupa Birliği'ni Kuran Andlaşma (Resmî Olmayan Tercüme), İstanbul, 1992.

Avrupa Birliği organlarından biri olan Avrupa Komisyonu, Maastricht Sözleşmesi'nden sonra çevre konusunda uluslararası düzeyde öncülük etmek suretiyle Avrupa Birliği'nin ekonomik ilerlemeye ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesine katkıda bulunmasını sağlayacak bir çevre programı izlemeye başlamıştır⁴⁶. Böylece, Avrupa Birliği'nin daha evvel mevcut olan çevre korumaya ilişkin uluslararası alanda ve özellikle Avrupa Birliği üyesi olmayan devletlere yönelik çalışmaları ve işbirliği faaliyetleri daha da hızlandırılmak istenmiştir⁴⁷. Yine Avrupa Komisyonu, 18 Mart 1992 tarihli toplantısında Beşinci Çevre Eylem Programı'nı ve Avrupa Birliği de çevrenin durumuna ilişkin raporu kabul etmiştir. Bu toplantı neticesinde, Avrupa Birliği sınırları kapsamında çevrenin durumu endişe verici ve geçmişe oranla daha yavaş bir şekilde de olsa kötüleşmeye devam etmekte olduğu görülmüştür. 1972 yılında başlatılan Avrupa Birliği'nin çevre politikası yaklaşık 200 kadar hukuki düzenleme vasıtasıyla geliştirilmek istendi. Bu düzenlemeler, hava, su ve toprak kirliliği, zararlı atık yönetimi, kimyasal ürünler ve bioteknoloji alanlarındaki güvenlik, ürünlerin standartlaştırılması ve çevre üzerindeki etkilerin değerlendirilmesi ilgilendirmekte olmasına rağmen, Avrupa Birliği'nin çevre mevzuatı halen yeterli seviyeye ulaşamamıştır. Beşinci Çevre Eylem Programı doğrultusunda Avrupa Birliği geniş bir araçlar yelpazesinden yararlanabileceği bir yaklaşımı benimseyecek, çevreyi korumaya ilişkin standartları belirleyecek, uluslararası taahhütleri yerine getirmek ve iç pazarı korumak amacıyla düzenleyici bir yapılaşma içine girecek ve benimsenen hukuki düzenlemelerin ve çevreyi korumak için kabul edilen standartların uygulanmasını sağlayacak tedbirleri olacaktır⁴⁸.

Avrupa Birliği, çevrenin korunması konusunda benimsenen standartları yeterli görmemekte ve bunları sağlayacak tedbirleri de öngörmekte, başka bir ifadeyle, bu standartları gerçekleştirmeye yönelik bir izleme

⁴⁶Avrupa Toplulukları Komisyonu Türkiye Temsilciliği, EC News, Yıl:6, Sayı: 10, Ankara, 13 Mart 1992.

⁴⁷TÜSİAD, AT'de Çevre Politikaları ve Uygulamaları, İstanbul, Kasım 1990, s.54.

⁴⁸Avrupa Toplulukları Türkiye Temsilciliği, EC News, Yıl:6, Sayı:12, Ankara, 24 Nisan 1992-Avrupa Toplulukları Türkiye Temsilciliği, EC News, Yıl:7, Sayı: 4, Ankara, 10 Kasım 1992.

politikasının da gereklerini ortaya koymaktadır. Böylece çevreyi korumak için kabul edilen standartlar teoride kalmayıp, uygulamaya konulabilmektedir. Örneğin, suların objektif kalitesini belirleme konusunda Türkiye, Avrupa Birliği standartlarına eşit ve hatta bazı durumlarda daha yüksek değerleri kabul etmiş olmakla birlikte bu standartları temin edecek etkili bir sistemi henüz getirememiştir⁴⁹. Avrupa Birliği'nin yaptığı ise, çevrenin korunması için gerekli olan direktif ve kararları almak ve üye devletlerin bu esaslara uygun hukuki düzenlemeleri kabul etmesi ve uygulamasını izlemek ve denetlemektedir⁵⁰.

Avrupa Birliği, çevreye verilen zararların telafisi için çeşitli direktif ve kararları devamlı olarak almaktadır. Avrupa Komisyonu, bunlardan birisini 17 Mart 1993'de kabul etmiş ve çevre kirlenmesinden dolayı sadece kusursuz sorumluluk ilkesinin, yani "kirlenenden kusurlu olmasa bile öder" ilkesinin değil, ayrıca çevreyi kirlenenden kirlenene fiil arasında bir nedensellik bağı kurulamamış olsa, yani çevreyi kimin kirlettiği bilinmese dahi kirlenenden tarafın varlığına bakılmaksızın örtük ve adilane bir tazminat mekanizmasının uygulama alanı bulunması gerektiği fikrini ileri sürmüştür⁵¹. Kusursuz sorumluluk ilkesi dahi özellikle ceza hukukunun "kusurlu olan sorumludur" ilkesine tamamen ters düşmekte iken, birde kirlenene fiil icra ettiğine dair aleyhinde bir delil bile olmayan kişinin sorumlu tutulması henüz Avrupa Birliği tarafından bağlayıcı olarak kabul edilmeyen bu metin için önemli bir eleştiriyi oluşturmaktadır. Bu çeşit bir sorumluluğun sadece özel hukuk ve idare hukuku alanında zorlama neticesinde uygulama alanı bulabileceğini, fakat ceza hukukuna aykırı olacağını ifade ettikten sonra, bu konuya ilerideki açıklamalarımızda tekrar döneceğimizi belirtmek isteriz.

V- Avrupa Birliği Organlarının Çalışmaları

Avrupa Birliği içinde çevrenin korunması için çalışan dört esas organ mevcuttur. Bunlar, Komisyon, Bakanlar Konseyi, Parlamento ve Adalet Divanı olmakta ve bu organlar, Avrupa Birliği'nin diğer ulaşmak

⁴⁹Türkiye'deki standartlar ve suların mevcut durumu hakkında bkz. TÇSV, Türkiye'nin Çevre Sorunları, a.g.e., s.75-232.

⁵⁰Hüseyin PAZARCI, a.g.e., s.64-65.

⁵¹Avrupa Toplulukları Türkiye Temsilciliği, EC News, Yıl: 7, Sayı: 9, Ankara, 2 Nisan 1993.

istediği amaçların yanında çevrenin korunması konusundaki faaliyetlerine devam etmektedirler⁵². Bu organlara ek olarak bir de Konseye ve Komisyona istişari görevler icra eden Ekonomik ve Sosyal Komite ile Bölgeler Komitesi bulunmaktadır⁵³. Yine Maastricht Sözleşmesi'nin 4.maddesine göre, Avrupa Birliği kapsamında gelir ve giderlere ilişkin hesapların bütününi inceleyen Sayıştay adlı organ da Avrupa Birliği'ne emanet edilen görevlerin yerine getirilmemesinde faaliyetlerde bulunan esaslı bir organ olarak kendisini göstermektedir. Ayrıca, her yıl belli zamanlarda toplanan ve her üye devletin devlet veya hükümet başkanlarından oluşan Avrupa Konseyi vardır. Bu Konsey, çevrenin korunması ile ilgili ciddi kararların alınmasından ve çevre politikalarının belirlenmesinde oldukça önemli bir rol oynar⁵⁴. Avrupa Konseyi'nin 1978 yılında kirliliği ile ilgili kabul Özel Çevre Programını, 1983 yılında Avrupa'da bulunan ormanların tehlikelere ve kirliliğe karşı korunması amacıyla Avrupa Birliği çevre politikasında öncelik verilmesi ile ilgili kararını ve 1985 yılında çevre korumanın Avrupa Birliği'nde ulaşılması istenen hedeflerden birisi olduğuna ilişkin kararını Avrupa Birliği kapsamında cereyan eden çevre korumacılığına sağlanan önemli katkılardan bazıları olarak gösterebiliriz.

Avrupa Birliği'nin yönetim organı olan Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği'nin çevre eylem programlarını hazırlar, izler, çevrenin korunması konusunda Bakanlar Konseyi'ne teklif ve tavsiyelerde bulunur ve çevre ile ilgili bütçenin hazırlanmasına katılır. Komisyon, Konsey tarafından çevrenin korunması konusunda kabul edilen direktiflerin üye devletler tarafından uygulanıp uygulanmadığını ve Avrupa Birliği sınırları içinde benimsenen çevre standartlarını ihlal eden hareketlerin olup olmadığını izler ve tespit eder. Sözleşmenin 169. maddesine göre "Komisyona göre bir üye devlet bu Sözleşmeden doğan bir mükellefiyetini ihlal etmiş ise Komisyon ilgili devlete bu konuda beyanda bulunma fırsatını verdikten sonra gerekçeli mütalası bildirir. Devlet, Komisyon tarafından belirlenen süre içinde bu mütalaya uymadığı takdirde, Komisyon Adalet Divanı'na müracaat edebilir". Bu hükümden hareket eden Komisyon, çevrenin korunmasına

ilişkin direktifleri uygulamayan üye devletlere karşı Sözleşmenin 169. maddesindeki yetkisine dayanarak 1989 yılının sonuna kadar toplam 362 defa Adalet Divanı'na başvurmuştur⁵⁵. Avrupa Birliği'nin yasama organı olan ve üye devletlerin bakanlarından oluşan, Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi, çevre mevzuatının oluşmasında ve çevre harcamalarına ilişkin bütçenin kabulünde faaliyet gösteren en etkili organdır. Bununla birlikte, Konseyin kararlarında daha çok ulusal çıkarlar oynamakta ve bu nedenle Konsey, hukuki düzenlemelerin oluşturulmasında bazı güçlüklerle maruz kalmaktadır. Bir danışma mekanizması olarak faaliyet gösteren Avrupa Parlamentosu, çevre konusunda tavsiye ve görüş bildiren kararlar verir. Denetim görevi de bulunan Parlamento, gerek yazılı ve gerekse sözlü sorularını Komisyona ve Konseye sorma hakkı vardır. Ayrıca Komisyona Sözleşmenin 114. maddesinde, 2/3 Parlamentosunun çoğunluğu Komisyon hakkında olumsuz görüş bildirdiği takdirde bütün komisyon üyelerinin istifa etmesi şarttır. Yine Parlamento, zorunlu çevre bütçenin hazırlanmasına tavsiye niteliğinde görüşü ile katılır. Bununla birlikte, zorunlu olmayan çevre harcamalarına ilişkin bütçenin yapılmasında ise, Avrupa Parlamentosu'nun onayını almak şarttır⁵⁶. Parlamentosunun gücü, özellikle Tek Avrupa Senedi'nin kabul edilmesinden sonra fazlaşmış ve parlamentosunun görüşüne başvurmak bir hukuki düzenleme için zorunlu hale getirilmiştir⁵⁷. Avrupa Adalet Divanı, Avrupa Birliği'ni ilgilendiren ihtilafları çözmeye yetkili kılınmıştır. Daha açık bir ifadeyle Divan, Avrupa Birliği'ne üye devletlerin aralarındaki, Avrupa Birliği ile üye devletler arasındaki, Avrupa Birliği organları arasındaki, kişiler arasındaki, şirketler ve Avrupa Birliği arasındaki, uluslararası sözleşmeler üzerinde ve ulusal mahkemelerin baktığı davalar da ortaya çıkan meseleler mevcut olduğu takdirde inceleme ve yargılama yapma yetkisine sahip kılınmıştır⁵⁸. Sözleşme'nin 164. maddesine göre, "Adalet Divanı bu Sözleşme'nin yorumunda ve uygulamasında hukuka riayeti sağlar". Bu hükümden hareket eden Adalet Divanı, özellikle Tek Avrupa Senedi'nin yürürlüğe girmesinden evvelki dönemde sözleşmede doğrudan doğruya çevre ile ilgili asıl bir hüküm olmamasına rağmen, mevcut çeşitli hükümleri yorumlamak suretiyle davalara uygulayarak çevrenin korunmasına ilişkin esasların Avrupa Birliği

⁵² Avrupa Birliği'nin bu dört esas organı hakkındaki geniş bilgi için bkz. Robert G. LEE, *Constitutional and Administrative Law*, Second Edition, London, 1989, p.72-77.

⁵³ Şimon BALL-Stuart BELL, *a.g.e.*, s.39.

⁵⁴ Seyhan BAKIRYOL, *a.g.e.*, s.25-David FREESTONE, *a.g.e.*, s.138.

⁵⁵ David FREESTONE, *a.g.e.*, s.140.

⁵⁶ Seyhan BAKIRYOL, *a.g.e.*, s.28.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Seyhan BAKIRYOL, *a.g.e.*, s.28-29-Simon BALL-Stuart BELL, *a.g.e.*, s.39-42.

içinde oluşmasını sağlamıştır⁵⁹. 1 Temmuz 1987 tarihinde Tek Avrupa Senedi'nin yürürlüğe girmesiyle kabul edilen çevre hükümlerinin yorumunda ve uygulanmasında hukuka riayeti sağlamaya devam etmiştir. Adalet Divanı, Konseyin Sözleşmede gösterilen çevrenin korunması hükümlerine dayanarak kabul ettiği hukuki düzenlemelerin bir üye devletçe uygulanmadığı yolunda Komisyon veya diğer bir üye devlet tarafından Sözleşme'nin 169. ve 170. maddelerine göre yapılan müracaatları karara bağlar. Böylece Divan, çevre koruma ile ilgili hukuki düzenlemelerin uygulanmasını sağlar ve davalarda verdiği kararlar vasıtasıyla Avrupa Birliği'nin çevre kurallarına açıklama getirir. Divan, üye devletlerde bulunan ulusal mahkemelerin Avrupa Birliği hukuki düzenlemeleri hakkındaki sorunları ile ilgili Sözleşmenin 177. maddesine dayanarak yaptıkları başvuruları inceler ve sadece önüne gelen sorun hakkında görüş belirterek bir karara varır, yoksa meselenin esasına karışamaz⁶⁰. Ayrıca Divan, sözleşmenin 173. maddesi uyarınca Konsey ile Komisyonun tavsiye veya mütalaa dışındaki tasarruflarının hukuka uygunluğunu kontrol eder. Bir üye devlet veya ilgili kişi, Konseyin çevre konusunda hazırlamış olduğu bir direktifin Sözleşmeye aykırı olduğunu iddia ederek 173. maddesinin son fıkrası uyarınca göre sözkonusu tasarrufun yayınlanmasından, davacıya tebliğinden veya böyle bir tebliğ yoksa davacının öğrendiği tarihten sonra işleyen iki aylık süre içinde meseleyi Adalet Divanı'na götürmelidir. Sözleşmenin 174. maddesine göre ise, dava yerinde görüldüğü takdirde Adalet Divanı itiraz konusu tasarrufun hükümsüzlüğüne karar verir.

Ayrıca, Avrupa Yatırım Bankası bağımsız bir hukuki kişiliğe sahip olarak kurulmuş ve mali çevrenin korunmasına hizmet eden bir organ olarak Avrupa Birliği içinde bulunmaktadır. Banka, çevrenin korunmasını ilgilendiren yatırımları ve harcamaları destekleyen bir organ olarak halen faaliyetlerini sürdürmektedir⁶¹. Bundan başka, 1210/90 numaralı direktif doğrultusunda yeni ve uzman bir organ olarak Avrupa Çevre Örgütü kurulmuştur. Örgüt, Avrupa Birliği'ni ilgilendiren çevreye yönelik bilgileri toplamak, yaymak, her üç yılda bir çevrenin durumunu bildiren ayrıntılı bir rapor hazırlamak ve Avrupa Birliği ile üye devletler içinde çevreyi korumak

maksadıyla alınan tedbirler hakkında bilgi dağıtmak gibi sınırlı görevleri yerine getirir. Avrupa Çevre Örgütü'nün, Avrupa Birliği'nin çevreyi korumak için aldığı direktif ve kararların Avrupa Birliği üyesi devletlerde uygulanıp uygulanmadığını denetlemek ve uygulanmasını sağlayacak tedbirleri almak gibi geniş yetkileri henüz bulunmamaktadır. Bununla birlikte bu Örgüte, Avrupa Birliği sınırları içinde alınan direktif ve kararların fiilen yerine getirilip getirilmediğini incelemeye yönelik bir yetki verilmesi için çalışmalar yapılmakta⁶² ve hatta Örgüt, Avrupa Birliği'nin çevrenin korunması konusunda ulaşmak istediği amaçları sağlamak için Avrupa Birliği'nin direktif ve kararlarına aykırı hareket edenleri araştıran Avrupa Komisyonu'na bilgi toplamak suretiyle önemli yorumlarda bulunmaktadır⁶³.

VI- Adalet Divanı'nın Bir Kararı

Adalet Divanı, çevre ile ilgili vermiş olduğu bir kararında, çevre korumanın Avrupa Birliği içindeki önemini ifade etmiştir. Adalet Divanı'nın bu kararı, Avrupa Komisyonu'nun Danimarka aleyhinde yaptığı müracaat ile ilgilidir⁶⁴. Komisyon, Danimarka'nın kendi hukukunda yaptığı bir değişiklik ile bütün içeceklere ait ambalajların geriye dönüştürülebilir olmasının şart koşulmasını ticaret serbestisini düzenleyen Sözleşmenin 30. maddesine aykırı olduğu gerekçesiyle Sözleşmenin 169. maddesine dayanarak Adalet Divanı'na müracaat etmiştir. 1978 tarihli bu Kanun, ilgili bakanlığı çevreyi korumak için yasak ve sınırlamalar getiren veya içecek ambalajlarının çeşitlerini ve yapılış maddelerini ihtiyaç duyulduğu zaman belirleyen hukuki düzenlemeler yapmaya yetkili kılmıştır. Buna ek olarak, çevre kirliliğine karşı kabul edilen bu Kanun, Ulusal Çevre koruma Örgütü'ne (NAPE'ye), kendi hükümlerini uygulaması yetkisi vermiştir. 1978 yılında kabul edilen Kanunun ihtiyaç duyduğu yeni hukuki düzenlemeler 1981 yılında yapılmıştır. Bu düzenlemede ilk olarak, meşrubat ve bira gibi içeceklerin ambalajlarında mutlaka zorunlu depozit ve geri dönüş sistemi uygulanmalı ve

⁵⁹Simon BALL-Stuart BELL, *a.g.e.*, s.42.

⁶⁰Seyhan BAKIRYOL, *a.g.e.*, s.78.

⁶¹Bkz. Case 302/86 Commission of the European Communities v. Denmark, 1989, 1 CMC 619-Philippe SANDS, *a.g.e.*, s. 696-697-Pascale KROMAREK, "Environmental Protection and the Free Movements of Goods; the Danish Bottle Case", *Journal of Environmental Law*, vol. 1, No: 1, Oxford University Press, Oxford, 1990, s. 89-107.

⁵⁹BALL-BELL, *a.g.e.*, s.42.

⁶⁰David FREESTONE, *a.g.e.*, s.146- Örnek karar için bkz.Pretore di Salo v. Persons Unknown, Case 14/86 (1989) 1 (MLR 71).

⁶¹ Seyhan BAKIRYOL, *a.g.e.*, s.29.

ikinci olarak da bu ambalajlar, NAPE tarafından uygun bulunmalıdır. Bunun üzerine, diğer üye devletlerdeki içecek ve ambalaj üreticileri ile ticari birlikler Danimarka'nın bu uygulamasını protesto etmişler ve Komisyon da 1981 tarihli bu Kanunu değiştirmesi için Danimarka'ya çağrıda bulunmuştur. Komisyonun bu müdahalesi neticesinde, Danimarka bu Kanunu 1984 yılında değiştirmiş ve 1981 tarihli Kanunun kapsamına giren içeceklerin şartlara uymayan ambalajlarda satılmasına sadece iki şekilde izin vermiştir. Bunlar, üretici başına bir yılda şartlara uygun olmayan ambalajlarda satılan içecek miktarının yılda 3000 hekto litreyi (hl'yi) geçmemesi veya içeceğin üretildiği ülkede kullanılan normal ambalajlara konulmak suretiyle Danimarka'daki pazarı denemek için satılması olarak gösterilmiştir. Buna ilave olarak 1984 tarihli değişiklik, metal ambalajların kullanılmasını yasaklamış, ambalajların geriye dönüşünün saptanarak yeniden kullanılması esasını getirmiş, her ambalaj için uygulanan depozit miktarının şartlara uygun ambalajların fiyatına eşit olması gerektiğini belirtmiş ve ürününü pazarlayan kuruluşun NAPE'ye daima bilgi vermesi zorunluluğu kabul etmiştir.

Komisyon ise, içecek ambalajları için uygulanan zorunlu depozit ve geri dönüş sistemi ile NAPE tarafından tatbik olunan uygunluk mekanizmasının Sözleşmenin 30. maddesine aykırı olduğunu iddia etmiş ve 169. maddenin kendisine verdiği yetkiyi kullanarak müracaat etmiştir. Ayrıca İngiltere, Komisyon'un bu iddiasını desteklemiştir. Adalet Divanı Raportörü Slynn, Komisyon'un iddiası destekleyen bir rapor hazırlamış ve zorunlu depozit ve geri dönüş sistemi ile NAPE tarafından tatbik edilen uygunluk mekanizmasının Sözleşmenin 30. maddesini ihlal ettiğini belirtmiştir. Bununla birlikte Adalet Divanı, Raportör slynn'in konu hakkındaki fikrine katılmamış ve içecek ambalajları için Danimarka tarafından kabul edilen zorunlu depozit ve geri dönüş sistemini Sözleşmenin 30. maddesine uygun bulmuş, fakat aynı zamanda NAPE tarafından tatbik edilen uygunluk mekanizmasının bu hükmü ihlal ettiğini ifade etmiştir.

Böylece Adalet Divanı, Tek Avrupa Senedi'nin kabulünden sonra tek pazarın kuruluşuna sınırlama getiren ve doğrudan doğruya çevrenin korunması ile ilgili ilk kararını vermiş olmaktadır. Divan "Çevrenin korunması zorunlu bir ihtiyaçtır ve bu ihtiyaç Sözleşme'nin 30. maddesine sınırlama getirebilir." esasını kabul etmiştir. Divana göre, depozit alma ve geri dönüş sistemi Sözleşmenin 30. maddesine uygundur, çünkü ambalajların tekrar kullanılmasını sağlamak ve çevre

kirliliğini önlemek için bu sistemi kabul etmek zorunludur. Dolayısıyla bu sistemin, malların serbest dolaşımını haksız olarak engelleyen bir sınırlama olarak değerlendirilmesi doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

Bununla birlikte Divan, çevrenin korunması için ulaşılmak istenen gayeler ile malların serbest dolaşımına getirilen sınırlamalar arasında orantılı bir denge kurulmasını öngörmüştür. Bu nedenle Divan, NAPE'nin uygunluk mekanizması olarak nitelenen ve üreticilerin şartlara uygun olmayan ambalajları kullanmak suretiyle bir yılda satabileceği içeceğin miktarını 3000 hl olarak belirleyen Danimarka'daki hukuki düzenlemeyi Sözleşmenin 30. maddesine aykırı bulunmuyor; zira Divana göre, geri dönebilir ambalajların kullanılması çevrenin korunması ile ticaret serbestisi arasında dengesizliğine sebep olmayacağı halde, bunu aşmak suretiyle içecek mallarında sınırlamaya gitmek, Avrupa Birliği'nin iki amacı arasında bulunması gereken dengeyi bozacaktır. Divan tarafından ortaya konulan gerekçeye göre, şartlara uygun olmayan ambalajların geri dönmeye ilişkin sistem çevre koruma bakımından yeterlidir ve bu sistem, ithalat gözönüne alındığı vakit Danimarka'da tüketilen içeceklerin sadece sınırlı bir miktarını etkiler. Böylece, ambalajların iade edilebilir olmasına ilişkin ihtiyaç ve şart ithalat konusunda sınırlı bir etki yapmaktan öteye gidemeyecektir. Bu esaslar altında, ithalatçılar tarafından pazarlanabilecek ürünlerin miktarına ilişkin yapılan sınırlama ise, takip edilen hedefler ile orantılı olmayacak ve içeceklerin miktarı için konulan sınırlama çevrenin korunması ile ticaret serbestisi arasındaki dengeyi bozacaktır. Daha açık bir ifadeyle, içeceklerin ambalajlarına ilişkin kabul edilen iade sistemi Danimarka'da tüketilen içeceklerin üzerinde oldukça sınırlı bir etki yapar ve çevrenin korunması ile ticaret serbestisi arasındaki denge korunmuş olur. Bununla birlikte, iade sisteminin yanında ve daha ileriye giderek şartlara uygun olmayan ambalajlar üzerinde miktar sınırlaması konulması ithalatçıların belirlenen miktardan daha fazla mal getirmesini ve satmasını engelleyecektir. Bu durum ise, çevrenin korunması ile ticaret serbestisi arasındaki dengeyi bozacak ve Sözleşmenin 30. maddesine aykırılık arzedecektir.

Somut olayda, ambalajların iadesi sistemi ticareti önlememekte, fakat Danimarka'da tüketilen içecek miktarı nazara alındığında bir de miktar sınırlaması getirmek ticaret serbestisini bozmaktadır, çünkü burada ithalat ve Danimarka pazarında içeceğin satışı engellenmekte, oysa ambalaj iadesi sisteminde

satış engellenmeyip, sadece çevrenin korunması için gerek duyulan bir koruma tedbirine başvurulmaktadır.

VII- Netice

Yukarıda kısaca tanıtmaya çalıştığımız ve çevrenin korunması alanında etkili faaliyetlerde bulunan Avrupa Birliği, Avrupa'da bulunan bazı devletler tarafından egemenlik anlayışlarından çeşitli tavizler vermek suretiyle kurulan ve neticede bir Avrupa Birliği oluşturmaya yönelik uluslararası bir örgüt olarak kendisini göstermektedir. Zaten Avrupa Birliği'ni diğer uluslararası örgütlerden ayıran en önemli özellik, üye devletlerin Avrupa Birliği direktif ve kararlarına uymak zorunluluğunu kabul etmelerine dayanmaktadır. Konumuz bakımından ise, Avrupa Birliği'ni oluşturan Paris ve Roma Sözleşmeleri'nin imzalanış tarihlerinde çevrenin korunması henüz önemli bir konu olmadığı için düzenlenmemiş, fakat ilerleyen zaman canlı yaşamının temeli olan çevreye yönelik sorunların mutlaka çözülmesi gerektiğini göstermiştir. Avrupa Birliği, Tek Avrupa Senedi'ne kadar kendisine sorumluluk yükleyen çevreye ilişkin bir hüküm olmamasına rağmen dolaylı olarak çevreyi ilgilendiren bazı hükümlerden yararlanmak yoluyla çevreyi, hem Avrupa Birliği sınırları içinde ve hem de uluslararası düzeyde korumaya çalışmıştır. Tek Avrupa Senedi'nin kabul edilmesiyle beraber çevrenin korunmasına ilişkin açık hükümler getirilmiş ve Avrupa Birliği kendi içinde faaliyet gösteren organları vasıtasıyla çevrenin korunması konusunda etkili çalışmalar yapmış, direktif ve kararlar almış ve bunların uygulanışını izlemiştir. Keza 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan Avrupa Birliği'ni Kuran Sözleşme'de, çevrenin korunması Avrupa Birliği'nin ulaşmak istediği temel hedeflerden birisi olarak gösterilmiş ve canlı hayatının sağlıklı ve temiz bir Dünya'da devamı için çevrenin bütünlüğü ile korunmasının güçlendirilmesi gerektiğine işaret edilmiştir.